

Püsök Imola

Sorosisták, goldisták, oltásosok. A bizalmatlanság antropológiája

A durkheimi szociológia az emberi társadalmat adottnak látja, Émile Durkheim tudományos érdeklődése azon társadalmi jelenségek vizsgálata felé fordul, amelyek a társadalmi kohéziót és szolidaritást megerősítik, hangsúlyozzák és újradefiniálják (Ortner 1984: 131). Ezzel szemben, a marxi gondolkodástól is befolyásolt gluckmani strukturál-funkcionalizmus alap gondolata, hogy a társadalmi lét alapvetően konfliktusokkal teli, diszharmonikus, inkohereus (Ortner 1984: 131, vö. Kapferer 1987: 6–7). Max Gluckman számára a kérdés tehát az, hogy mindezen ellentmondások és konfliktusok mellett – ami az emberi lét immanens tulajdonsága és tapasztalati valósága – hogyan jöhet mégis létre társadalmi szolidaritás (uo.). Niklas Luhmann *Vertrauen: Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität* (1968) című munkájából kiindulva, valamint az elmúlt évtizedek erre vonatkozó irodalma nyomán, a továbbiakban két ilyen, a társadalmi szolidaritást alakító komplementer jelenségről, a bizalmi és a bizalmatlansági attitűdökről,¹ valamint ez utóbbinak egy, az antropológiai irodalomban mint „szétesett”, diszfunkcionális, szétmorzsolt, atomizálódott közösségként ismert terepen,² a huszonöt éve egy bányászati konfliktus középpontjában álló Verespatak településeinek felismerhető mechanizmusait vizsgálom.

Verespataki kutatásom alapvetően válság-helyzet(ek)ről szól, hiszen az 1996-ban érkezett Gabriel Resources Ltd. kanadai bányászvállalat tevékenységei következtében szociális, ökológiai, gazdasági krízisek állandósultak a helyi mindennapokban (vö. Masco 2017). A kelet-európai poszt-szocialista (Püsök 2021; vö. Bridger–Pine ed. 1998; Hann ed. 2002; Kideckel 2002, 2004; Verdery 1996; Wydra 2000), poszt-indusztriális (vö. Hann–Parry eds. 2018, Narotzky–Goddard eds. 2017) kontextus

1 A bizalom fogalmáról szóló elméleti megközelítéseket átfogó tanulmányok és monográfiák születtek az 1990-es évektől (Khodyakov 2007, Misztal 1996, Möllering 2001, Sztompka 1999), a 2000-es évektől pedig a bizalmatlanság is antropológiai fókuszba került (Carey 2017, Mühlfried ed. 2018, Mühlfried 2019).

2 A verespataki elmúlt harminc év történéseit korábban már részletesebben leírtam, és a tér és a táj fogalmai (2018), valamint a lakozás poétikája (2021) szempontjából vizsgáltam. Verespatak kapcsán a bányászati konfliktus következtében zajló társadalmi változásokat többek között az ágencia (Alexandrescu 2012, Velicu 2012a), a diskurzus (Egresi 2000, Vesalon–Crețan 2013), a poszt-szocializmus (Velicu 2012a, 2014, 2015), a tér (Velicu 2012b, 2014), az örökség (Velicu 2014) vagy a környezetvédelem és a mozgalmak (Velicu 2012a, 2014; Velicu–Kaika 2017; Vesalon–Crețan 2013) szempontjából is vizsgáltam.

tapasztalati, az erre fókuszáló irodalom pedig értelmezési keretet adhat ezeknek a permanenssé váló problémáknak, melyek közé sorolható egyebek között – az elmúlt harminc év privatizációs folyamatainak köszönhetően – a munkanélküliség drasztikus megnövekedése, az emigráció és a demográfiai válsághelyzet, az épített, szociális és egészségügyi infrastruktúra látványos leépülése (vö. Püsök 2018, Velicu 2014). Ebben a történeti, társadalmi és gazdasági kontextusban vizsgálom, a bizalmatlanság fogalmát, és térek ki a Verespatakon tapasztalható bizalmatlansági mechanizmusokra. A helyi bizalmatlansági attitűdökre részben annak kapcsán figyeltem fel, ahogyan a 2019-es év végén elkezdődő, a 2020-as év tavaszán már Kelet- és Kelet-Közép Európában is komoly egészségügyi, társadalmi, politikai és gazdasági válságnak ígérkező Covid19-világjárvány megjelent a lokális mindennapokban és a kutatásomban.

Tanulmányomban először vázolom, hogy a SARS-CoV-2 vírusnak – mint az elmúlt év történéseinek egyik leginkább figyelemmel kísért „aktorának” (vö. Briggs 2020) – milyen szerep jutott a Verespatak helyi színterén. A helyi kontextus és járványhelyzet bemutatása során hangsúlyozom, hogy munkám szempontjából a vírus megjelenésének sokkal inkább analitikai következményei voltak, hisz figyelmem a bizalom és a bizalmatlanság fogalmaira irányította. Módszertani és etnográfiai szinten viszont – leszámítva a 2020-as évi szünetet – nem befolyásolta jelentősen a kutatás menetét és fókuszát. A helyzet ismertetését követően bevezetem a bizalom és a bizalmatlanság fogalmát, melyeket nemcsak a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos narratívák, de a tágabb terepkutatásom szempontjából is relevánsnak tartok. A két fogalmat a recens szakirodalom segítségével járom körül: tárgyalom azok komplementaritását, valamint a hatalomhoz fűződő viszonyukat. Végül ennek tükrében a Verespatakon tapasztalt bizalmatlansági attitűdökre térek ki, arra fókuszálva, hogy ezek hogyan működnek egy olyan közösségben, amit leginkább társadalmi és politikai feszültségek jellemeznek.

Járvány és veszély

Ha egy poszthumanista, több-fajú (*multi-species*) antropológiai-elméleti keretben követjük a globális történések kibontakozó narratíváját, a SARS-CoV-2 egy „erőteljes, ámbár megbízhatatlan” társ-narrátor,³ mely nemcsak az egyéni vakációs és jövő-terveket képes megsemmisíteni, a politikai, egészségügyi és gazdasági instabilitásokra képes felhívni a figyelmet, de akár olyan globális vagy területiális kríziseket is háttérbe tud szorítani, mint például a klímaválság, a genocídiumok vagy a háborús konfliktusok. Mégis, a verespataki szintéren a vírus viszonylag marginális szerepet játszott, a cselekvések szintjén nem alakított számottevően a helyi folya-

---

3 A gondolat a SIEF 2021. évi *Breaking the Rules? Power, Participation, Transgression* című kongresszusának a Clara Saraiva (FLUL, Universidade de Lisboa) és Charles Briggs (University of California, Berkeley) által elnökölt *COVID-Cultures: Disentangling Emerging Viral Assemblages* paneljét megnyitó beszédben hangzott el. Lásd még: Briggs 2020.

matokon. Amikor 2021 augusztusában, egy év kimaradás és bőven a járványügyi intézkedések lazítása után megérkeztem a terepre, minden úgy pezsgett, mintha járvány sohasem létezett volna. A falu boltja előtt a zsebükben maszk után kotorászó látogatókat a boltvezető biztosította, hogy a „maszkviselés kötelező” tábla „rég, tavaszi” („*ăla-i vechi. Din primăvară*”), az emberek pedig vígan találkozgattak és beszélgettek egymással – már amennyire ez a helyi közösségtől kitelik. Verespatakon ugyanis már rég nem divat a szomszédolás, egymás látogatása, az emberek pedig legfeljebb a bolt előtti piactéren a padokon ücsörögnek kicsit egymás társaságában: a nők vásárlás után ülnek le egy-egy fél órára (*la un cafei*), a férfiak pedig sör és tömény italok mellett beszélgetnek egy-egy fél napot. A mindennapok azonban nem igazán különböztek a járvány előttiektől, a helyi életet pedig nem a poszt-pandémiás helyzet állította feje tetejére, hanem az a tény, hogy alig néhány nappal érkezésem előtt, 2021. július 27-én az UNESCO bizottság Verespatakot a világörökség részévé választotta, s egyben veszélyeztetett örökséggé is nyilvánította. Minden erről szólt, a járvány pedig Verespatakon nem létezett.

Interjúk közben azonban az emberek szinte mindig megkérdezték, hogy be vagyok-e oltva. Verespatak egy olyan terep, ahol az (idegen) kutatónak gyakran kell olyan kérdésekre felelnie, amelyek a lokális társadalomnak a jövevényekkel (*viniturii*) szembeni bizalmatlanságát tükrözik. Ennek a bizalmatlanságnak a településen nemcsak történelmi-kulturális jelentősége van (vö. Püsök 2018; Velicu 2012a, 2012b), hanem az elmúlt huszonöt év traumáit is tükrözi (Egresi 2011; Velicu 2012b, 2015; Vesalon–Crețan 2013). A beszélgetőtársaim ugyanis sokat beszéltek arról, hogy a vállalatnak szociológusok, pszichológusok dolgoztak, akiknek stratégiáik, kidolgozott terveik voltak arra, hogy miként kell egy közösséget megtörni, nyomást gyakorolni rá, hogyan kell egymás ellen fordítani a helyieket és olyan érdekkülönbségeket gyártani, melyek a korábbi közös célokat semmissé teszik (vö. Egresi 2011, Velicu 2012b). A.P., egy harminckét éves férfi például azt mesélte el, hogy miután a nagyapja meghalt (visszatérő motívum a helyi narratívákban, hogy a bányászati projektet ellenző személyek halálának az oka a bánat, a megkeseredés [*supărare*] amit a vállalat tevékenysége okozott), nagyanyja sem akarta a házat eladni. Ezért a Roșia Montană Gold Corporation-nek dolgozó antropológus a nagyanyja egyik barátjánőjével jött meggyőzni őt, hogy jobb lenne neki elmenni, ezzel nemcsak további traumákat okozva a családnak, de a baráti kapcsolatot is tönkretéve.

Az olyan kérdések sorában, mint például, hogy honnan jövök; ki fizet; kinek végzem a kutatást; ki küldött; „mi jön nekem ebből” („*da’ dumneavoastră ce vă vine?*”); az oltással kapcsolatos kérdés is helyénvalónak tűnt: a potenciális veszélyt igyekeztek felmérni. Beszélgetőtársaimat biztosítottam hát róla, hogy igen, beoltottam magam, s mindent megteszek azért, hogy ne veszélyeztessék őket. Ugyanis azt a döntésemet, hogy előző évben nem utaztam komoly korlátozások és járvány idején Verespatakra, hogy nem költöztem idegenként a faluba azért, hogy ismét házról házra járjak, azt is nagyobb részt amiatt hoztam meg, mert már előző terepkiszállásaim alkalmával is idegenekkel, kutatókkal kapcsolatos traumatörténetekkel szembesültem. Ezek az elbeszélések révén tudatosult bennem a kutatói szerepnek egy olyan hatalmi aspektu-

sa, mely a helyi történeti-kulturális kontextusban engem a verespatakiak szemében egy fenyegető betolakodóvá tett (Püsök 2018; vö. Velicu 2015).

Az első néhány interjú után a bizalmatlanság helyi mechanizmusait azonban át kellett gondoljam. Ugyanis rájöttem, hogy a beszélgetőtársaim nem az egészségük miatt aggódnak, hiszen rögtön az oltással kapcsolatos válaszomra ők az oltással kapcsolatos szkepszisüknek adtak hangot. Egyik ilyen alkalommal, M.B. (46), az új házigazdám öccse – a Verespatakhöz tartozó Szarvaspatakon – is feltette a kérdést. Már augusztus végére járt, s az esős, hirtelen lehűlt nyári nap végén, a túlfűtött konyha előtti padon válaszom után a szemközti párás domb felé nézett, majd elkezdte mesélni:

M.: *Az unokaöcsém, T[L.]. – ismered, nem? – most Kolozsvárra költözött a testvéréhez. Őtet ismered?*

P.I.: *Ismerem – mondtam.*

M.: *Be kellett oltsa magát, mert ha munkát akar keresni, nem lehet más-képp. V[L.]-nek [a báty] a főnöke mondta, hogy odaveszi. Láttá, hogy odat teszi magát, dolgozik, s úgy tűnik, szeptember elsejétől leszerződött. Vagy tizenötödiktől, már nem tudom. De kéri az oltást. Milyen oltást kapta?*

P.I.: *Pfizert – mondom.*

M.: *Na, T. is. És amióta megkapta az oltást, a tízbanis odatapad, s nem esik le. Csak az oltás helyén, máshol a testén nem. Mindenhonnan leesik, csak ott tapad meg. Na, hogy van ez?*

Értetlenül néztem rá.

A társadalomtudományokban poszt-faktuális valóságnak nevezik, amikor az objektív evidenciák helyett a bizalmatlanság-narratívákat részesítik előnyben (vö. Mühlfried 2018). Ez egy pejoratív kifejezés, mellyel többek között különböző radikális csoportok, összeesküvés-hívők valóságérzékelését írják le. Ezek a posztfaktuális valóság-narratívák és szélsőséges csoportok olyan folyékony modernitásokban (Bauman 2000, vö. Eriksen 2016) proliferálódnak, melyekben a jelen kitágulása a tények látszólagos következmény nélkülségét, az internet, az információ-termelés és a populista politika térnyerése pedig a szakemberek, a tudomány hitelességvesztéséhez vezet (vö. Mühlfried 2018, 2019).⁴

A továbbiakban azonban nem M.B. valóságérzékelését szeretném elemezni, hanem a bizalmatlansági attitűdöket vizsgálom, amelyekre a Covid-elleni vakcinával kapcsolatos kérdések és elmélgedések irányították rá a figyelmemet. Verespatakon

4 Szakolczai Árpád hasonló folyamatokat a permanens liminalitás fogalmával ragad meg (2015a, 2015b; vö. Horváth 2015). Míg ez a fogalom bizonyos cselekvésmintázatokra egy lehetséges analitikai fogódzó lehet, a társadalmi dinamikákat és változást folyamatokat egy struktúra-antistruktúra dichotómiába szorítja (paradox módon pont egy olyan neo-kantiánus gondolati keretbe amit annyira erőteljesen kritizál; vö. Szakolczai 2015b). A hagyományos társadalmak túlidealizálása és a mai modernitás anomáliaként való értelmezése véleményem szerint delegitimálja a kortárs valóságot és nem alkalmas a kortárs társas kapcsolatok komplexitásainak elemzésére (vö. Mühlfried 2018).

ugyanis kutatásom első pillanatától fogva a bizalmatlanság aktív és narratív megnyilvánulásaival szembesültem, melyek gyakran agresszív módon irányultak felém. Ezek olyannyira a mindennapos tapasztalat részei voltak, hogy a figyelmemet teljesen elkerülték. Csak akkor ismertem fel a fogalomnak a terepemre vonatkozó elméleti-analitikai relevanciáit, amikor a járvány kapcsán a bizalmatlanságot tematizáló beszélgetések nem az általam elképzelt – s némileg elvárt – fonalát követték. Hiszen arra számítottam, hogy a vírus, amely (velem mint hordozó fél-idegennel együtt) a településre és a házaikba jöhet, potenciális veszélyforrás lehet: egy betolakodó, mint ahogyan 2018 nyarán én magam is az voltam Szarvaspatakon. Ezzel szemben a vírusnak mint láthatatlan aktornak nem osztottak jelentős szerepet sem narratíváikban („*oricum, aurului nu-i place să fie oamenii bolnavi*”⁵, N.F., 78), sem pedig a cselekvések szintjén, hiszen maszkot senki nem viselt, és senki nem is kért, hogy viseljek. Bizalmatlanság, összeesküvés-elméletek, gyanakvás csak emberekkel, intézményekkel és szervezetekkel, valamint az oltással (mint ezek eszközeivel) kapcsolatban fogalmazódott meg.

Bizalom és bizalmatlanság

A kurrens antropológiai szakirodalom a bizalmat és a bizalmatlanságot komplementereként, nem ellentétként tárgyalja (Mühlfried ed. 2018, Mühlfried 2019, vö. Carey 2017). A fogalmak alatt olyan attitűdöket értünk, melyek társadalmi szereplőknek a világhoz és a társaikhoz való viszonyát határozzák meg: míg a bizalom a közeledés, a kapcsolódás, addig a bizalmatlanság a távolságtartás, az elkülönülés felé tett tudatos lépés (Mühlfried 2018, 2019). Ha bizalomról beszélünk, az egyének a kapcsolatok megerősítésébe investálnak (időt, anyagi és morális tőkét), ha pedig bizalmatlansági attitűdről van szó, akkor a kapcsolatok fellazítására, gyengítésére törekednek (Mühlfried 2018: 11).

A klasszikus szakirodalom a bizalomra, a társadalmat összetartó erőre összpontosított (Mühlfried 2018: 9, vö. Luhmann 1968). A fogalom szempontjából nemcsak az emberi szociális cselekvések és narratívák empirikus vizsgálatát definiálták a társadalomtudományok feladataként, hanem a koncepció kognitív és affektív aspektusainak analizését (Möllering 2001: 404), valamint annak a társadalomban betöltött szerepének és funkciójának a teoretizálását (Möllering 2001: 404; vö. Carey 2017; Mühlfried 2018, 2019). Guido Möllering (2001) végigvezeti az elmélet-írók egymásra hatását Georg Simmelnek néhány, a fogalmakat tárgyaló megállapításától Barbara Misztalnak (1996) és Piotr Sztompka-nak (1999) a kilencvenes években írt részletes monográfiájáig. Felhívja a figyelmet arra, hogy Georg Simmel, aki Niklas Luhmannon (1968) keresztül Anthony Giddensre, majd később Francis Fukuyama és Diego Gambetta gondolkodására is hatást gyakorolt, a mai napig eredeti módon közelíti meg a bizalom fogalmát, hisz hangsúlyozza annak immanens

5 „Az arany nem szereti, ha betegek az emberek.”

tulajdonságát, egy bizonyos „ismeretlen elemet”, mely a vallásos hithez hasonlítható (Möllering 2001: 405, Khodyakov 2007: 125). Ezzel elkerüli azt, hogy az emberi racionalitásnak aránytalanul nagy szerepet tulajdonítson a folyamatban, s pusztán strukturál-funkcionalista megközelítésből értelmezze a bizalmat (Möllering 2001). Míg az egyéni szinten Georg Simmel szerint a bizalom „egy elég biztos hipotézis, hogy cselekvés alapját képezze” (Möllering 2001: 405), addig a társadalmi szinten olyan kohéziós erő, mely hiányában a társadalom, mint struktúra összeomolhat (Möllering 2001: 405). A fogalomra fókuszáló elméletek ezek alapján vagy annak funkcionális tulajdonságaira mutatnak rá, vagy pedig kialakulásának hátterét elemzik. Funkcióit tekintve „mások cselekvéseire és intencióira vonatkozó pozitív elvárásokkal teli állapot” (Möllering 2001: 404),⁶ míg alapjai szempontjából a bizalom analitikailag különböző, de gyakorlatban egymással komplementer módokon formálódik (Möllering 2001: 404).⁷ Guido Möllering, a simmeli koncepcióra építve, a bizalmat egy komplex mentális folyamatként írja le, egy ugrásként, a *megismerhetetlen szakadéka felett egyfajta felfüggesztés tesz lehetővé*, s amely folyamat az *értelmezés és az elvárások* meghatározható pontjai közötti „átlendülés” során megy végbe (Möllering 2001: 412, kiemelés tőlem).

Erre a gondolatra – azaz a bizalom mint az elvárások, értelmezések és a felfüggesztés gyakorlataival megfogható mentális *folyamat* aspektusára – épít Khodyakov amikor a bizalom pusztán utilitárius definícióinak ellentmondásaira és hiányosságaira mutat rá (2007: 126). A bizalom ugyanis alapjaiban dinamikus, történeti jellege, időbelisége van, (aktív) kialakítási folyamatában így mindhárom idődimenzió (múlt, jelen, jövő) szerepe van (Khodyakov 2007: 124–126). Ez a folyamat mechanizmusaiban pedig konstans, projektív és reflexív, azaz folyamatosan aktuális, előre utal az elvárásokban, s a múltba nyúl vissza az értelmezés és az újraértelmezés gyakorlataiban (Khodyakov 2007: 124–126).

A bizalom koncepciójával szemben a klasszikus szakirodalomban a bizalmatlanságot nem, vagy csak érintőlegesen tárgyalják (Mühlfried 2018: 7–10), ami így csak az elmúlt néhány évtizedben vált egyes társadalomtudományi kutatások központi témájává (Carey 2017, Mühlfried ed. 2018, Mühlfried 2019, Utekhin 2018). Ennek magyarázata Mühlfried (2018) szerint, hogy elméleti szempontból a bizalmatlanságot a bizalom hiányának tekintették, ilyen értelemben pedig anomáliának, mely így a társadalom vizsgálatának szempontjából nem releváns (Mühlfried 2018: 8–9).

6 Guido Möllering a bizalmat úgy definiálja, hogy az „egy állapot, amelyet mások cselekedeteivel és intencióival kapcsolatos kedvező elvárások jellemeznek” (2001: 404). A jelenlegi kutatások alapján a bizalom funkcióit a következő kategóriákba sorolja: egyéni kockázatvállalás (Coleman alapján Möllering 2001: 404); kooperáció (Gambetta alapján uo.); társadalmi komplexitás redukálása (Luhmann alapján uo.); rend (Misztal alapján uo.); társadalmi tőke (Coleman és Putnam alapján uo.); „mások” (Sztompka alapján uo.).

7 Möllering a bizalom kialakulásának is többféle – analitikailag különböző, de gyakorlatilag komplementer – módozatát ismeri fel az aktuális kutatások között (2001: 404). Ezek: folyamat-alapú, tulajdonság-alapú és intézmény-alapú bizalom (Zucker alapján Möllering 2001: 404); tudat-alapú és érzelem-alapú (McAllister alapján uo.); számítás-alapú, tudás-alapú és felismerés-alapú (Lewicki–Bunker alapján uo.).

Florian Mühlfried itt ugyanakkor az antropológiának arra a tendenciájára is rámutat, hogy az a társadalmi kohéziót fetisizálja.

Bár az antropológia a durkheimi elméleti keretet követve a társadalom harmonikus és kohézív, strukturált állapotait gyakorta kiemeli azokból a folyamatokból, amelyek a társas élet komplexebb valóságát képezik és mint (az igazi) kutatható empirikus valóságot prezentálja, a bizalmatlanság antropológiai negligálásában nemcsak episztemológiai konfúziót látok, hanem konceptuális nehézséget is. A fogalom ugyanis nem definiálható, a folyamat pedig nem analizálható annak komplementere nélkül. Mühlfried is a bizalom elméleti megközelítéseiből kiindulva tárgyalja a bizalmatlanságot. Komplementer fogalmakként, mindkettő a kötelezettségvállalással (*engagement*) kapcsolatos attitűdöket jelöl, s ahogyan korábban már vázoltam, egyaránt az emberekkel és a világgal való kapcsolatok módozataira utalnak (Carey 2017; Mühlfried 2018, 2019). Ahogyan tehát a „bizalom hipotézisének morfológiája”, úgy a bizalmatlanság is „partikuláris társadalmi alakzatokat formál és állít elő” (Carey 2017: 3), a luhmanni értelemben pedig mindkét attitűd a társadalmi komplexitásokkal történő aktív párbeszéd (vö. Carey 2017; Mühlfried 2018, 2019; Möllering 2001).⁸

Hasonlatosan a bizalomhoz, a bizalmatlanságnak is jelenbeli, jövőbeli és múltbeli dimenziói vannak, azaz ez utóbbi is az emberi ágenciának egy időben kibontakozó *folyamata*, mely a jelenben történik, a múltra reflektál és várakozásban a jövőt idézi (Khodyakov 2007: 125–126).⁹ Továbbá, ahogyan a bizalom, a bizalmatlanság is egy komplex jelenség, melynek megértéséhez segít egy háromszintes szemlélet, ami alapján kibonthatóak a bizalmatlanság rétegei és elemezhetőek az erős kötelékek (*strong ties* vagy *thick interpersonal trust*), a gyenge kötelékek (*weak ties* vagy *thin interpersonal trust*) és az intézmények felé irányuló (*institutional trust*) szinteken is a bizalmatlanság mechanizmusai (vö. Khodyakov 2007: 117). Ezáltal ugyanakkor a bizalmatlanságnak a hierarchikus és a horizontális aspektusai is kibonthatók. Ilya Utekhin (2018) például a poszt-szovjet Oroszországban a *kommunalka* lakói közötti bizalmatlansági mechanizmusokat analizálja, amelyek az egyéni történetek és a szovjet történelem tükrében nemcsak az egyének közötti kapcsolati dinamikákat, hanem az egyéneknek a hatalomhoz és a térhez való viszonyulását is sejteti. Melanie Brand (2018) dél-afrikai városokban és egy poszt-koloniális kontextusban vizsgálja az abúzust elszenvedett nőkkel foglalkozó szervezetek munkáját. Tanulmányában a szociális munkásoknak a menedéket kereső nőkkel szembeni

8 Bár a bizalmat Niklas Luhmann (1968) egyértelműen a társadalmi komplexitások *redukálási* mechanizmusának látja, értelmezésében ez is egy módja ezen összetettséggel való párbeszédnek. Míg Florian Mühlfried szerkesztett kötetének bevezetőjében a redukálást szembeállítja a komplexitások elfogadásával (2018: 11), véleményem szerint mindkét mechanizmus egy párbeszédforma, amelyben egyik sem szünteti meg, hanem élehetővé teszi a „társadalmi lét szörnyűsleges bonyolultságát” (Möllering 2001: 410).

9 A bizalomnak mint ágenciának Emirbayer és Mische (1998) szerint három fő mozzanata van: az iteráció (*iteration*), mely egy reflexív gyakorlat, a kivetítettség (*projectivity*), melynek részei az előretétekintés (*anticipation*) és a kockázat, valamint a gyakorlati kiértékelés (*practical evaluation*). (Lásd Khodyakov 2007: 125–126.)

bizalmatlansági attitűdjeit vizsgálja, melyekből kirajzolódnak a szervezetek munkatársainak morális dilemmái és az állam által finanszírozott intézményeknek a hatalomhoz való igazodási kényszere közötti feszültségek. Nicolai Ruh (2018) pedig ugyanebben a kötetben kriptográfusok narratíváit vizsgálja, akik kriptó-kódok használatával – látszólag paradox módon – egy viszonylag egyszerű bizalmatlansági mechanizmus révén próbálják meg biztonságosabbá tenni az internetet a felhasználók számára. Ez a biztonság többek között az állami és titkosszolgálati szervezetekkel szembeni biztonságot is jelenti.

Mindez elvezet ahhoz, hogy mi a lényegi különbség a bizalmi és a bizalmatlansági attitűdök, mechanizmusok és folyamatok között. Míg a bizalmat Sztompka szerint egy társadalom szintjén funkcionálisan – ahogyan azt a poszt-szovjet Oroszországban is – helyettesítheti a félelem, a felügyelet, a hatalom, vagy akár a korrupció (Luhmann 1968, Khodyakov 2007: 118, Sztompka 1996: 116), a bizalmatlanság mindig a hatalommal *szemben* kibontakozó folyamat. Míg a bizalom a hatalmi narratívák felé való elköteleződés, a hatalmi szándékokkal összhangban van és felhasználható a hatalom céljainak megfelelően, addig a bizalmatlanság a hatalom számára kiszámíthatatlan. (Amennyiben kiszámíthatatlan, felhasználni azt csak valami *ellen* tudja. E megállapítás szerint a hatalom azért gyárt ellenségeket, hogy a számára kezelhetetlen bizalmatlanságot valamilyen mederbe tudja csatornázni [vö. Horváth 1998].) Funkcionálisan a bizalmatlanság nem helyettesíthető kontrollal, korrupcióval, félelemmel, mivel hatásaiban, kibontakozásában a bizalmatlansági attitűd pontosan ezeknek a minimalizálására való törekvés, a hatalom ezen megnyilvánulásaival szembeni ellenállási forma. A bizalom tehát az egyik legfontosabb tőke a nemzetállamok, brandek, vállalatok, szervezetek – és más szinten az egyének – számára (vö. Mühlfried 2018), míg a bizalmatlanság egy veszélyforrás, egy ellenállási forma, egy a hatalmi struktúrával szembeni fellépési módok között.

A hatalom azonban nemcsak hierarchikus, strukturált és centralizált. Foucault-i értelmében szétszórt (*dispersed*), a szociális kapcsolatok minden szintjének része (vö. Brown 2006, Foucault–Rabinow 1984, Dirks–Eley–Ortner 1994).¹⁰ Ha pedig a hatalom a társadalmiság (*sociality*) minden fokozatának része, és (ahogyan ezt már fentebb tárgyaltam) a bizalmi és a bizalmatlansági mechanizmusok is (melyek a társadalmi valóság e komplex, átható aspektusával történő párbeszédként is értelmezhetők) különböző szinteken nyilvánulnak meg, akkor a bizalmatlanságnak a hatalommal szemben kibontakozó folyamatainak is több rétegét analizálhatjuk.

10 Ez megragadható Foucault kései fogalma, a *gouvernementalité* [kormányozhatóság] által, mely a modern kormányzásnak az élet legapróbb részleteire való kiterjedését érzékelteti. Foucault (1991: 87) ennek részleteit olyan kérdésekben látja, mint: „how to govern oneself, how to be governed, how to govern others, by whom the people will accept to be governed, and how to become the best possible governor” (idézi Brown 2006: 73). Ugyanakkor, a hatalom az emberi dinamikákban megfigyelhető a különböző társadalmi szerepek kibontakozásában, melyek így nem pusztán „funkcionálisan meghatározott [társadalmi] szerepek” eljátszását jelentik, hanem – egyebek között – mindig a hatalmi viszonyokat aktív (újra)tárgyalását (Dirks–Eley–Ortner 1994: 4).

Verespatakon az általam gyűjtött narratívák tükrében a bizalmatlansági attitűdöknek elsősorban három dimenzióját különíthetjük el, melyek ugyanakkor a hatalom különböző szinteken való megnyilvánulásait követik. A három szinten a közösséghez nem kapcsolódó csoportokkal szembeni, a közösséghez kapcsolódó csoportokkal szembeni és a személyekkel szembeni bizalmatlansági mechanizmusokat figyelhetjük meg. E hármas visszahangozza Khodyakov (2007) bizalom-típusait (erős kötelék, gyenge kötelék és intézményi), de a verespataki kontextusban analitikai és gyakorlati szempontokból is némileg más kategóriákat ragad meg. A vázolt kategóriák pedig nem definitívek: egyrészt kontextusfüggőek és változóak, másrészt pedig szimultán módon, egyazon időben több kategória is érvényesülhet. A közösséghez nem kapcsolódó csoportok az államot, a közösségen kívüli intézményeket, a településen kívüli civil szervezeteket, a nemzetközi szervezeteket, valamint azok tevékenységeit jelenthetik. Azaz olyan aktorokat és akciókat, melyeknek helyi szinten nincs direkt módon megfogható valósága. Ezzel szemben a közösséghez kapcsolódó csoportok valamilyen módon kapcsolódnak a lokális szinten is megtapasztalható valósághoz, azaz ideiglenesen vagy permanensen helyi szereplők, akiket tevékenységeik, döntéseik vagy kapcsolataik révén különféle helyi csoportokba sorolnak (sorosisták, goldisták, grínpízsesek, uneszkosok stb.). A helyben résztvevő aktorokkal szemben személyes szinten is kialakulhat bizalmatlansági (vagy bizalmi) attitűd. Analízisemben a továbbiakban elsősorban a második kategóriát vizsgálom, s a bizalmatlanságnak azt a narratívákban megjelenő formáját, melyen keresztül a verespataki elbeszélő a helyi lakosság tagjait (és az itt állomásozó fél-idegeneket) egymással szemben álló csoportok aktoraiként értelmezi, s mely séma alapján az oltással kapcsolatos attitűdjeit is képes artikulálni.

Sorosisták, goldisták, oltásosok

Ha Verespatakon – „öslakosként”, új lakosként, vagy helyben állomásozó etnográfusként¹¹ – valakivel beszélgetünk, ő azt feltételezi rólunk, hogy valaki, aki hatalommal és (anyagi, társadalmi, technológiai) tőkével rendelkezik, ad nekünk valamit. Ez a hatalommal és tőkével rendelkező entitás ugyanakkor arra törekszik, hogy tőle (a beszélgetőtárustól) valamit elvegyen. Bár ezen a ponton vonzó lenne antropológiai párhuzamot vonni a dél-amerikai indián társadalmak világnézetével, mely szerint a földi javak végesek, így ha valakinek több van, másnak kevesebb jut (vö. Taussig 1968: 15–17), a hasonlat itt nem segítene megérteni az érchegségi te-repet. A verespataki feltevést célszerűbb a helyi társadalmi-gazdasági és történeti kontextus, a tapasztalati valóság felől megközelíteni. A magas munkanélküliségi arányok mellett sokan alternatív stratégiák mentén pótolják az állandó bevétel hiá-

11 A turisták helyi kötődéseik hiányában többnyire érdektelenek ebből a szempontból, hisz ők a teret, a lokális társadalmat, kultúrát, örökséget, természetet személytelenül, pusztán fogyasztói elvek alapján használják (vö. Eriksen 2016: 67–70).

nyát (az erdön gyűjtögetnek, állatokat tartanak, időszakos munkákat végeznek vagy napszamba mennek), s ugyanazon emberek a tartós munkaviszony hiánya miatt gyakran a létbizonytalansággal küzdenek. Egyrészt tehát nem mindig világos, hogy az egyes aktorok hogyan teremtik meg a megélhetésüket, másrészt pedig ugyanezek a helyi szereplők megélik saját életkörülményeik mindennapos bizonytalanságát. A helyiek azt tapasztalják, hogy a településen mindazok, akik tőlük eltérő álláspontot képviselnek a bányászati projekt, a világörökség, a munkalehetőségek, a turisztikai potenciál, a természet és az örökség kapcsán, valahogyan megélnék, ennek magyarázatát pedig abban látják, hogy valaki anyagilag vagy máshogyan támogatja őket.¹²

Ezen feltevésüket gyakran osztják meg beszélgetéseik során és az interjúk alkalmával. Jómagam leggyakrabban azzal a kérdéssel szembesültem, hogy „hát magát ki fizeti?” („*da' pe Dumneavoastră cine vă plătește?*”). Ez a kérdés konkrétan azt feszegette, hogy melyik, Verespatakon releváns tábor tagja vagyok. A felelet birtokában olyan további kérdéseikre is választ kaptak volna, mint például, hogy milyen jövőt képelek el Verespatak számára; hogy mit gondolok a bányászatról, az UNESCO-ról, a RMGC-ről,¹³ a helyi épületekről és a fákról; hogy milyen ember vagyok; s legfőképpen arról, hogy milyen módon szeretném irányítani az ő életüket, befolyásolni anyagi helyzetüket és gyermekeik jövőjét. Mivel azonban erre a kérdésre nem tudtam az általuk meghatározott értelmezési kereten belüli választ adni, ezért afelől érdeklődtek, hogy kinél lakom. Igyekeztek minél pontosabb képet alkotni arról, hogy kivel, milyen viszonyban vagyok.

A viszonyok feltérképezése nemcsak azért volt fontos, hogy engem kategorizálni tudjanak, s ezzel a velem szembeni helyzetüket definiálják, hanem rajtam keresztül a helyi szereplőkről is információkat gyűjtöttek. T.J. (66) például az egyik, alig négy-öt éve Szarvaspatakon élő nő (egyik ottani szállásadóm, M.E. (54) és a vele közeli kapcsolatban álló, szarvaspataki származású, de többnyire Gyulafehérváron élő C.C. (42) kapcsán kérdezte tőlem, hogy mit dolgoznak, mivel foglalkoznak, s hogy „ezekhez a civil szervezetekhez tartoznak-e, akik [a bányászati projekt] ellen vannak?” („*aparțin de ONG-urile ăstea, care-s tăt contra?*”). Amikor rámutattam, hogy egyikőjük konzultánsként, másikuk pedig építész-mérnökként dolgozik (ez utóbbival ő maga is tisztában volt), arra utalt, hogy ezek csak hazugságok, hisz senki nem látta még a munkájukat („*Je... Numa' nu le-o văzut nimeni lucrările...*”). Az egyik gyakori elképzelés Verespatakon ugyanis az, hogy azokat, akik valamilyen módon a bányászati projekt ellen vannak, direkt módon a környezet- vagy örökségvédő civil szervezetek, indirekt módon pedig Soros fizeti („*i-o sponsorizat Soros, că se știe de la o poștă*”). Soros Györgyről az a hír kering Verespatakon, hogy a tőzsdén a Gabriel Resources Ltd. részvényeivel játszott: azért tartott fenn a projektet ellenző civil szervezeteket, hogy a részvények értéke csökkenjen, ő pedig fel tudja vásárolni

12 Vö. Spyridakis (2017) a piraeusi hajógyári munkások körében a bizalmatlanság mechanizmusait.

13 Roșia Montană Gold Corporation, a kanadai Gabriel Resources (60,69%) és a román állami vállalat, a Minvest Roșia Montană S.A (19,31%) közös létesítménye. Verespatakon *Gold*-ként is hivatkoznak rá.

ezeket. Az amerikai milliárdos rossz helyi megítélése többek között Soros György magyar származása („*ungur hoț din ăla bătrân*”¹⁴), hatalmas tőkéje („*din ce are, îi mai trebuie*”¹⁵), valamint az általa létesített alapítvány helyi civil szervezeteket támogató tevékenységén alapult. Ez utóbbi aspektus azért fontos, mert az alapítvány munkásságán keresztül az üzletember a lokális szinten relevánssá s egyértelműen az egyik tábor részévé – sőt kétes szándékú vezetőjévé – válik. Az első két tulajdonság Sorost mint hatalommal rendelkező elnyomót ábrázolja. Egyrészt magyar származása révén az erdélyi Érchegység román lakosainak történeti képzeletében a felettük jogtalanul uralkodó nép tagjaként jelenik meg, másrészt pedig pénzügyi erőforrásai miatt hatalommal rendelkező, huszonegyedik századi gyarmatosítóként tekintenek rá. A helyi szereplők közötti feszültségben tehát a hatalommal szembeni bizalmatlansági attitűdök is megnyilvánulnak.

A lokális narratívákban és tevékenységekben ez a fajta bizalmatlansági attitűd nemcsak a bányászati projektet valamilyen módon ellenző helyi szereplőkkel (*sorosiști*; *greenpeaceiști*; *ăștia cu UNESCO*), hanem az ellenkező oldallal szemben (*goldiști*) szemben is megnyilvánul. Ahogyan azt már korábban vázoltam, a RMGC helyi tevékenységei kapcsán a közösségnek egy több mint húsz évre visszatekintő traumatikus múltja van, mely alatt a lakosság nagy része elköltözött, a helyben maradtak élettörténetében pedig megsokasodtak a traumanarratívák. Ezek a narratívák közösségi szinten nemcsak a társas kapcsolatok meggyengüléséről és felbomlásáról, a fizikai, szociális és egészségügyi infrastruktúra leépüléséről, az épített és természetes környezet radikális megváltozásáról szólnak, de a legintimebb emberi életeseményekkel fonódnak össze, és az abszurd, a bizonytalanság, a gyász és a magány átható érzéseit közvetítik. A traumatörténetek elmesélése vagy ezeknek egy-egy személlyel való kapcsolatba hozása is a bizalmatlansági mechanizmusok közé tartozik, ahogyan azt M.B. (61) története is tükrözi. A vállalat által leg hosszabb ideig foglalkoztatott nő volt Verespatakon, akit emiatt sokan „a goldos nő” (*goldista*) megnevezéssel illették. Ő maga mesélte el, hogy sokan elkerülik, mert egy a számára előnyös szerződést tudott kötni a *Gold*-al, mely biztosította, hogy az eladott családi ház fejében nagyobb pénzüsszeget, nyugdíjazásáig a vállalatnál munkahelyet, s élete végéig a település központjában, az egyik felvásárolt ingatlanban ingyenes lakhatást kapjon. S.J. (48) például ezt úgy interpretálta, hogy M.B. a vállalatnak lobbizott *azzal*, hogy nekik dolgozott és *azért*, hogy nekik dolgozhasson. M.B. anyagi döntését tehát morális elhatározásként interpretálta, ezzel egyidejűleg pedig a vállalatnak a település társadalmi, gazdasági és infrastrukturális valóságára gyakorolt hatását bírálta.

Verespatakon tehát a helyi szereplők csoportokba sorolása kölcsönös, dinamikus tevékenység, melynek révén a helyi aktorok definiálni és újradefiniálni képesek a hatalomnak a társadalmi, politikai és gazdasági valóságukban megtapasztalt formáit, illetve a hatalom megnyilvánulásaiival szembeni bizalmatlansági attitűdjeiket

14 „vén magyar tolvaj” (G.T., 68).

15 „akinek van, többet akar” (G.T., 68).

is artikulálni tudják. E folyamatok alapján én- és csoportnarratívák jönnek létre, melyek a bizalmatlansági attitűdök temporalitását, annak időbeni változását, az attitűdök módosulását teszik láthatóvá.¹⁶ A változások e folytonossága, és folytonos dokumentálása a bizalmatlansági attitűdök fenntartása és hangsúlyozása révén a lokális társadalmi valóságot szembehelyezi a baumani folyékony modernitással (Bauman 1991). Ugyanis a helyi környezetben lakozó (azaz kapcsolatokkal rendelkező) aktorokat elkülöníti a „jövevényektől”, akik nem rendelkeznek tartós helyi kapcsolatokkal, így helyi időbeli relevanciájuk sincs. A velük szemben adoptált bizalmatlansági attitűdöket pusztán egy hozzávetőleges és ideiglenes csoportbesorolás legitimálja.

Ugyanakkor, a helyi bizalmatlansági történetekben a csoportba sorolás esetlegessége, az egyéni és csoportos megítélések változása, valamint a felismert hatalmi apparátus definiálásának változó módjai is megmutatkoznak. A társadalmi lét e dinamikus lényegének manifesztálódása ugyanakkor a Verespatakon létező kategóriák, határok állandóságát is kétségbe vonja. Mivel azonban a hatalom állandóan része az emberi kapcsolatoknak és a verespataki dinamikáknak, ez újabb szempontok figyelembevételét, újabb csoportok kreálását teszi szükségessé a bizalmatlansági attitűdök perpetuálásához – a mindig aktuális társadalmi-gazdasági keretek között.

2021 nyarán Verespatakon az UNESCO-döntés és a koronavírus elleni oltások váltak aktuálissá a hatalom-gyakorlat szempontjából. Ennek megfelelően, a helyi szereplők e két szempont szerint kezdtek el új kategóriákban gondolkodni, ezek a kategóriák pedig tovább bővítették azoknak a nézeteknek és csoportoknak a listáját, amelyek a rendszerváltás óta mint a hatalom formái sokasodtak a településen. Az UNESCO-döntés a megélhetésükre, a jövőjükre, lakozásuk épített és természetes környezetére, míg a vakcina és a korlátozások bevezetése szervezetükre, testükre volt aktív hatalomgyakorlat.¹⁷ A bizalmatlansági attitűdök, amelyeket a két új kategóriával szemben is adoptáltak, pedig nem a tények ignorálása, a járvány tagadása, vagy a vállalat melletti elköteleződés, hanem a hatalmi mechanizmusok felismerése, definiálása, valamint az ezekkel szembeni kreatív fellépés, a társadalmi komplexitásokkal való aktív párbeszéd-kezdemenyezés.

---

16 Ez a temporalitás eltér a bizalomnak Khodyakov (2007) által meghatározott időbeliségétől, hisz míg előbbi az egyes bizalmi attitűdök időbeli folyamatára világít rá, addig az itt megjelölt temporalitás a bizalmatlansági attitűdök változásának az élettörténetekben, narratívákban megjelenő egymásutánosságára utal.

17 Ez a fajta hatalomgyakorlat a foucaulti *bio-power* fogalom kidolgozásának alapja (vö. Rabinow 1984).

Szakirodalom

Alexandrescu, Filip M.

2012 *Human Agency in the Interstices of Structure: Choice and Contingency in the Conflict over Rosia Montana*. PhD Thesis. University of Toronto.

Bauman, Zygmunt

2000 [1999] *Liquid Modernity*. Polity, Cambridge.

Brand, Melanie

2018 When Stories Seem Fake Tacit Mistrust in Domestic Violence Counselling in South Africa. In: Mühlfried, Florian (ed.): *Mistrust. Ethnographic Approximations*. Transcript Verlag, Bielefeld, 71–92.

Bridger, Sue – Pine, Frances (eds.)

1998 *Surviving Post-Socialism: Local Strategies and Regional Response in Eastern Europe and the Former Soviet Union*. Routledge, London – New York.

Briggs, Charles L.

2020 Beyond the Linguistic/Medical Anthropology Divide: Retooling Anthropology to Face COVID-19. *Medical Anthropology* 39. (7) 563–572.

Brown, Wendy

2006 Power after Foucault. In: Dryzek, John S. – Honig, Bonnie – Philips, Anne (eds.): *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford University Press, Oxford, 65–84.

Dirks, Nicholas B. – Eley, Geoff – Ortner, Sherry B.

1994 Introduction. In: Uók (eds.): *Culture, Power, History. A Reader in Contemporary Social Theory*. Princeton University Press, Princeton, NJ, 3–45.

Carey, Matthew

2017 *Mistrust. An Ethnographic Theory*. HAU Books, Chicago, IL.

Egresi István

2011 The Curse of the Gold: Discourses Surrounding the Project of the Largest Pit-Mine in Europe. *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography* 5. (2) 57–68.

Eriksen, Thomas Hylland

2016 *Overheating. An Anthropology of Accelerated Change*. Pluto Press, London.

Foucault, Michel – Rabinow, Paul

1984 Space, Knowledge and Power. In: Rabinow, Paul (ed.): *The Foucault Reader. An Introduction to Foucault's Thought*. Penguin Books, London, 239–256.

Hann, Chris (ed.)

2002 *Postsocialism. Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. Routledge, New York, NY.

Hann, Chris – Parry, Jonathan (eds.)

2018 *Industrial Labor on the Margins of Capitalism. Precarity, Class, and the Neoliberal Subject*. Berghahn Books, Oxford – New York, NY.

Horvath Agnes

1998 Tricking into the Position of the Outcast: A Case Study in the Emergency and Effects of Communist Power. *Political Psychology* 19. (2) 331–347.

Kapferer, Bruce

1987 The Anthropology of Max Gluckman. *Social Analysis* 22. 3–21.

Khodyakov, Dmitry

2007 Trust as a Process: A Three-Dimensional Approach. *Sociology* 41. (1) 115–132.

Kideckel, David A.

2002 The Unmaking of an East-Central European Working Class. In: Hann, Chris (ed.): *Postsocialism. Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. Routledge, New York, NY, 114–132.

2004 Miners and Wives in Romania's Jiu Valley: Perspectives on Postsocialist Class, Gender, and Social Change. *Identities: Global Studies in Culture and Power* 11. (1) 39–63.

Luhmann, Niklas

2000 [1968] *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Lucius & Lucius, Stuttgart.

Masco, Joseph

2017 The Crisis in Crisis. *Current Anthropology* 58. (S15) S65–S76.

Misztal, Barbara J.

1996 *Trust in Modern Societies*. Polity, Cambridge.

Möllering, Guido

2001 The Nature of Trust: From Georg Simmel to a Theory of Expectation, Interpretation and Suspension. *Sociology* 35. (2) 403–420.

Mühlfried, Florian

2018 Introduction: Approximating Mistrust. In: Uő (ed.): *Mistrust. Ethnographic Approximations*. Transcript Verlag, Bielefeld, 7–22.

2019 *Mistrust. A Global Perspective*. Palgrave Macmillan, Cham.

Mühlfried, Florian (ed.)

2018 *Mistrust. Ethnographic Approximations*. Transcript Verlag, Bielefeld.

Narotzky, Susana – Goddard, Victoria (eds.)

2017 *Work and Livelihoods: History, Ethnography and Models in Times of Crisis*. Routledge, London.

Ortner, Sherry B.

1984 Theory in Anthropology since the Sixties. *Comparative Studies in Society and History* 26. (1) 126–166.

Püsök Imola

2018 Táj, tér és permanens liminalitás egy (volt) bányásztelepülésen. *Tabula* 19. (1–2) (Elérhetőség: https://epa.oszk.hu/03100/03125/00031/pdf/EPA03125_tabula_2018_1-2_01.pdf)

2021 A (Hi)Story of Dwelling in a (Post)Mining Town in Romania. In: Krasznai-Kovács Eszter (ed.): *Politics and the Environment in Eastern Europe*. Open Book Publishers, Cambridge, 163–181.

Rabinow, Paul

1984 Introduction. In: Uő (ed.): *The Foucault Reader. An Introduction to Foucault's Thought*. Penguin Books, London, 3–29.

Ruh, Nicolai

2018 Trusting the Math and Mistrusting Humans How Politically Sensitized Engineers of Cryptographic Systems Cope with Ontological Insecurity in the Digitally Augmented Life-World. In: Mühlfried, Florian (ed.): *Mistrust. Ethnographic Approximations*. Transcript Verlag, Bielefeld, 23–48.

Spyridakis, Manos

2017 Employment Precariousness and Social Reproduction in the Shipbuilding Industry of Piraeus. In: Narotzky, Susana – Goddard, Victoria (eds.): *Work and Livelihoods: History, Ethnography and Models in Times of Crisis*. Routledge, London, 109–120.

Szakolczai, Árpád

2015a Liminality and Experience: Structuring Transitory Situations and Transformative Events. In: Horvath, Agnes – Thomassen, Bjørn – Wydra, Harald (eds.): *Breaking Boundaries. Varieties of Liminality*. Berghahn, Oxford és New York, NY, 12–38.

2015b Marginalitás és liminalitás. Státuszon kívüli helyzetek és átértékelésük. *Regio* 23. (2) 6–29.

Sztompka, Piotr

2003 [1999] *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge University Press, Cambridge.

Taussig, Michael T.

2010 [1980] *The Devil and Commodity Fetishism in South America*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC.

Utekhin, Ilya

2018 Suspicion and Mistrust in Neighbour Relations A Legacy of the Soviet Mentality? In: Mühlfried, Florian (ed.): *Mistrust. Ethnographic Approximations*. Transcript Verlag, Bielefeld 201–217.

Velicu, Irina

2012a The Aesthetic Post-Communist Subject and the Differend of Rosia Montana. *Studies in Social Justice* 6. (1) 125–141.

2012b To Sell or Not to Sell: Landscapes of Resistance to Neoliberal Globalization in Transylvania. *Globalizations* 9. (2) 307–321.

2014 Moral versus Commercial Economies: Transylvanian Stories. *New Political Science* 36. (2) 1–19.

2015 Demonizing the Sensible and the ‘Revolution of Our Generation’ in Rosia Montana. *Globalizations* 12. (6) 846–858.

Velicu, Irina – Kaika, Maria

2017 Undoing Environmental Justice: Re-imagining Equality in the Rosia Montana Anti-Mining Movement. *Geoforum* 84. 305–315.

Verdery, Katherine

1996 *What Was Socialism and What Comes Next?* Princeton University Press, New Jersey, NJ.

Vesalon, Lucian – Crețan, Remus

2013 ‘Cyanide Kills!’ Environmental Movements and the Construction of Environmental Risk at Roșia Montană, Romania. *Area* 45. 443–451.

Wydra, Harald

2000 *Continuities in Poland’s Permanent Transition*. Macmillan, London.

Sorosistii, goldiștii și cei vaccinați. O antropologie a neîncrederii

În lucrarea de față autoarea va examina conceptul de neîncredere în contextul cercetării ei din Roșia Montană. În esență, cercetarea are ca focus diferite situații de criză, deoarece actorii locali au navigat printre consecințele economice, sociale și infrastructurale ale unei dispute miniere care a început încă în 1996. Pandemia COVID-19 – o criză globală – a oferit o nouă perspectivă pentru înțelegerea strategiilor locale, deoarece atitudinile față de campania de vaccinare au oferit o nouă perspectivă pentru înțelegerea atitudinilor de neîncredere, permițând o analiză mai complexă a acestor mecanisme sociale. Autoarea va discuta conceptul de neîncredere pornind de la experiențele personale de pe teren din Roșia Montană, luând în considerare și atitudinile localnicilor față de campania de vaccinare. După un sumar al literaturii teoretice sociologice și antropologice referitoare la încredere și neîncredere, ea va discuta atitudinile de neîncredere din Roșia Montană, considerând acestea ca fiind un mecanism de opoziție față de diferitele forme de putere detectate în interacțiunile de zi cu zi.

Vaxxers, Goldists, Sorosists. An Anthropology of Mistrust

In this paper the author will examine the concept of mistrust in the local context of Roșia Montană. Her field research focuses essentially on crises, as local actors have been navigating through the economic, social and infrastructural consequences of a mining dispute that has been ongoing since 1996. The COVID-19 pandemic – a global crisis – gave new per-

spective for understanding the strategies employed in the everyday hardships, as attitudes towards the vaccine-campaign shed new light on attitudes of mistrust, allowing for a more complex analysis of these social mechanisms. Starting from her field experiences in Roşia Montană – considering also the attitudes of local people towards the vaccination campaign – the author will discuss the concept of mistrust. After considering the theoretical literature concerning trust and mistrust, she will discuss the attitudes of mistrust in Roşia Montană as a mechanism that actively opposes experienced forms of power.

